

УДК 340.1

ПРАВОВІ СТРАТЕГІЇ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Копиленко П. О.

Міжнародний університет бізнесу і права, Україна, м. Херсон

Досліджено специфікацію застосування правових стратегій у сфері захисту прав людини, які використовує держава як засіб досягнення політичних цілей. Проаналізовано у контексті теорії держави і права правові стратегії, спрямовані на захист прав і свобод особистості, стратегії оптимізації правового інструментарію у сфері захисту прав людини, окреслено державно-правові стратегії у сфері захисту прав і свобод індивідуума у конкретній правовій системі. Розглянуто питання правових стратегій захисту прав людини як надактуальну проблематику для України у період вибудовування правової держави.

Ключові слова: правові стратегії, специфікація правових стратегій, захист прав і свобод людини, правореалізація прав і свобод людини, сучасні правові системи у сфері захисту прав і свобод людини, форми і методологія реалізації правових стратегій у сфері захисту прав людини.

Kopylenko P. A., Legal strategies in the field of protection of human rights / International University of Business and Law, Ukraine, Kherson

The specification of the application of legal strategies in the field of human rights protection, used by the state as a means of achieving political goals, has been studied. Legal strategies aimed at protecting individual rights and freedoms, strategies for optimizing legal instruments in the field of human rights are analyzed in the context of the theory of the state and law; state legal strategies are defined in the field of protecting citizens' rights and freedoms in a particular legal system. It is shown how

the target orientation of legal strategies in the field of protection of human rights and the nature of transformations of legal systems are due to their implementation. The issues of legal strategies for the protection of human rights are considered as topical issues for Ukraine in the period of building a legal state.

Keywords: legal strategies, specification of legal strategies, protection of human rights and freedoms, law implementation of human rights and freedoms, modern legal systems in the field of protection of human rights and freedoms, forms and methodology for implementing legal strategies in the field of human rights protection.

Вступ. Визнання найвищою цінністю людину, її права і свободи у сучасних державах із розвинутою демократією викликало потребу дослідити правові стратегії у сфері захисту прав людини. У межах дослідження нагальним вбачається питання про те, які саме правові стратегії визначають розвиток сучасних правових систем із захисту прав людини.

Актуальність питання про правові стратегії у сфері захисту прав людини для теорії держави і права пов'язано з тим, що для незалежної Української держави не існує найбільш вагомих і значимих проблем, ніж дотримання, захист і гарантування прав людини. Гострота проблематики дотримання прав людини в Україні викликана кількома причинами. По-перше, історичні причини, що полягає у подоланні наслідків тоталітаризму через перебування території України у складі Російської імперії та згодом СРСР, а також новітня історія – анексія Автономної Республіки Крим та окупація частини східних територій Донецької і Луганської областей Російською Федерацією – країною-агресором та ін.; по-друге причини національної політики: українізація суспільства, багатонаціональний

склад Української держави, визначення самобутності і своєрідності народів, які мешкають на території країни, дотримання їхніх прав і свобод; по-третє, інтеграції Української держави до країн Європейського Союзу, асоціація з ЄС і подальшим набуттям членства. Рух Української держави шляхом формування правової держави переважно залежить від рівня гарантування і дотримання прав і свобод громадян.

Формулювання мети статті і завдань. Завданням нашого дослідження є з'ясування специфікації правових стратегій у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина та особливостей, понятійного і характерологічного апарату встановлення специфічних форм реалізації правових стратегій у сфері прав людини. Мета дослідження – за допомогою різних наукових підходів дослідити специфікацію правових стратегій у правовій системі захисту прав людини, ввести основні поняття, потрібні для теоретичного аналізу проблематики правових стратегій у сфері захисту прав людини.

Виклад основного матеріалу статті. Суб'єктивні можливості, які визнає держава та які визначають характер її відносин з особистістю як з суб'єктом права, властивості індивідуума як правової особистості виступають невід'ємними і необхідними умовами реалізації власних домагань і будуть правами людини з позицій концептуальних положень теорії держави і права. Формально визнання прав людини виражається у визнанні їх державою. З урахуванням цього проблематику правових стратегій у сфері прав людини слід розглядати як питання правових стратегій, що реалізуються державою (державною правовою системою) у сфері прав людини, а отже, правових стратегій, які відображаються у національних і міжнародних правових системах. Аналізуючи питання правових стратегій у сфері прав людини з позицій національних і міжнародних

правових систем за сучасних умов слід вказати на найбільш характерні правові стратегії. По-перше, правові стратегії, завдяки яким створюються такі правові умови, за яких індивідуум потенційно може скористатись будь-яким зі своїх прав, визнаним державою; по-друге, це правові стратегії, спрямовані на стимуляцію правової активності громадян як носіїв права; по-третє, правові стратегії, спрямовані на обмеження прав людини для захисту основ конституційного ладу, здоров'я, прав і законних інтересів інших осіб, у разі питань національної безпеки, забезпечення оборони і безпеки держави та її громадян; і по-четверте, правова стратегія на підвищення рівня правової захищеності окремих категорій громадян.

У контексті нашого дослідження правових стратегій у сучасних правових системах сфери захисту прав людини, форми і методології їхньої реалізації, розглянемо деякі з правових стратегій, які використовують у сфері прав людини. Поява правової стратегії для створення таких правових умов, за яких людина потенційно може скористатися будь-яким зі своїх визнаних державою прав, пов'язане з актуалізацією проблематики пошуку оптимальної моделі взаємовідносин держави й індивідуума, що повністю вкладається у концептуальні положення теорії держави і права. Передбачається, що така модель повинна забезпечувати не лише відповідальність особистості перед державою, підпорядкування загальнообов'язковим правилам, які походять від держави, а й вільну реалізацію кожним індивідуумом власних інтересів і претензій у чітко встановлених державою межах рамок. Така правова стратегія цілком підпадає і відображається в Загальній декларації прав людини [1], проголошеної Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р., Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. [2] і низці інших міжнародно-правових актів. Крім того, прихильність

до неї у сучасних державах підтверджується змістом конституцій «третього покоління» [1], прийнятих у період після Другої світової війни і до останнього десятиліття ХХ ст.; а також конституцій сучасного покоління, які датуються останнім десятиліттям ХХ – початком ХХІ ст. [3]. Досліджувана правова стратегія цілком характерна і для Української держави періоду незалежності. У Розділі ІІ Конституції України «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» ст. 21 закріплено, що «усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними», продовжуючи це у ст. 23 і 24, а саме: «Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості»; «громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом» [4]. Попри те що у Розділі 2 Конституції України «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» говорить не лише про дотримання і захист прав і свобод людини та громадянина, йдеться також про їхнє визнання, а це передбачає обов'язок держави дотримуватися і захищати права людини, і цьому передуює правове закріплення державою дотримання і захист прав та свобод людини і громадянина. Створення і забезпечення ефективної дії правозахисних механізмів потенційно можливе лише в тому суспільстві і в тій державі, де мова йде про офіційно визнані державою права. В іншому випадку держава як суб'єкт права навряд чи гарантуватиме їх і буде спроможною забезпечити дієвий захист прав і свобод людини і громадянина [4]. Таким чином, сказане вище пояснює те, що правовою стратегією держави повинно стати створення умов, які сприятимуть використанню індивідумом саме тих прав, які визнані державою (а отже, й законодавчо закріплені).

У питанні правових стратегій стимулювання правової активності громадян як носіїв прав і свобод, нагальність таких стратегій обумовлена такими обставинами: по-перше, реалізація прав і свобод, визнаних вищою цінністю, об'єктивно неможлива за умов пасивності носіїв таких прав: гарантування, забезпечення і захист прав можуть здійснюватися особами, які не є їхніми носіями, однак реалізація прав не може відбуватись інакше, як за допомогою активного користування ними тих індивідуумів, яким такі права і свободи належать. По-друге, крім того, важливо розуміти, що відносини між державою і особистістю можна вважати проявами закону єдності і боротьби протилежностей, або закону загального й часткового. За концепціями держави і права, держава перебуває у постійній і непереборній суперечності з особистістю, для якої держава є водночас як гарантом свобод, так й обмежувачем цих же свобод людиною [5].

У зв'язку з цим тенденції та перспективи розвитку сфери прав людини багато в чому залежать від правової активності громадян: саме їхня активна громадянська позиція впливає на вибір сучасною державою пріоритетних напрямів правових стратегій у сфері прав людини, сприяє виконанню державою взятих зобов'язань з питань гарантування і захисту основних прав і свобод, допомагає державі бути правовою, незважаючи на неусувні суперечності між інтересами держави та інтересами особистості.

Особлива актуальність такої правової стратегії для Української держави багато в чому можна пояснити відмовою держави від характерної для тоталітарного періоду і історії України патерналістської моделі відносин з особистістю. На думку деяких учених – фахівців теорії держави і права, сучасна Українська держава, як і раніше, зберігає патерналістські характеристики, пояснюючи це тим, що тримають стійкості фактори патерналізму

архетипові елементи української культури. Однак у пострадянський період спостерігається зміна патерналістських відносин між державою та особистістю [165, 166].

Так, пріоритетними напрямками правових систем сучасної України можна виділити патерналістські моделі правової підтримки на рівні держави соціально відповідального напрямку, спрямованого на покращення життя громадян і гарантування на державному рівні права на соціально справедливе існування, забезпечене відповідно до потреб особистості на рівні можливостей культурного розвитку індивідууму, захист найбільш вразливих верств населення в умовах формування ринкової економіки, сприяння економічній активізації різних верств населення, гуманізація технологій, підвищення соціальної відповідальності підприємницьких кіл та ін. Розв'язання згаданої проблематики тісно пов'язане зі створенням ефективно функціонуючого соціального середовища, в якому кожна людина є рівноправним суб'єктом соціально-правових відносин [5]. Іншими словами, це передбачає, що індивідуум зобов'язаний створювати власне матеріальне благополуччя, а держава має всебічно сприяти цьому і не створювати штучних перешкод, а забезпечувати соціально сприятливий режим для самореалізації особистості та надавати мінімум соціальних благ, гарантованих державою. З одного боку, патерналістська діяльність держави у масовій правосвідомості українців асоціюється переважно з провадженням державою конкретних заходів з реалізації визнаних прав, і з другого – реалізація будь-якого права об'єктивно потребує активності носія таких прав. Отже, успішна реалізація правової стратегії стимулювання правової активності громадян можна назвати нагальною умовою досягнення тих правових цілей, які переслідує незалежна Українська держава, втілюючи правові стратегії, спрямовані на створення сприятливих

умов для самореалізації особистості та підвищення рівня її відповідальності та активності.

Висновки. За концепцією держави теорії держави і права, визнання, дотримання, захист прав і свобод людини і громадянина – це коло обов'язків держави, що передбачає створення правозахисних механізмів, які гарантуватимуть користування людиною і громадянином своїми правами і свободами, а також соціальними благами. І це в свою чергу передбачає обов'язок держави забезпечити ефективну дію таких правових механізмів. Таким чином, гарантування державою прав і свобод людини має програмне значення, і як результат – визначає стратегічну спрямованість у діяльності законодавчої, виконавчої та судової гілок влади у сфері прав людини. Реалізована державою правова стратегія у сфері захисту прав людини є компонентом комплексної правової стратегії, політичної за філософсько-правовим наповненням, провадження реалізації якої стимулюватиме правову активність громадян за допомогою заходів правового спрямування. Така правова стратегія потребує як першорядний захід зруйнування традиційно характерних для правосвідомості громадян правових відносин, які історично склалися між державою та особистістю.

Література:

- 1. Загальна декларація прав людини (рос./укр.) № 995_015. Поточна редакція. Прийняття від 10.12.1948. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015*
- 2. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод ратифіковано Законом України № 475/97-ВР від 17.07.1997. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine] [in Ukrainian]*

3. Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні: Указ Президента України № 68/2016. Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/682016-19805>
4. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Редакція від 30.09.2016. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine] [in Ukrainian]
5. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Т. 1: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України; за заг. ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2008. 728 с.

References

1. Zahalna deklaratsiia prav liudyny (ros./ukr.) № 995_015. Potochna redaktsiia. Pryiniattia vid 10.12.1948. [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine] Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua-laws/show/995_015 [Universal Declaration of Human Rights] [in Ukrainian]
2. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny ta osnovopolozhnykh svobod ratyfikovano Zakonom Ukrainy [The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms has been ratified by the Law of Ukraine]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 [in Ukrainian]
3. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny ta osnovopolozhnykh svobod ratyfikovano Zakonom Ukrainy [On promoting the development of civil society in Ukraine (2016)]: [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/682016-19805> [in Ukrainian]
4. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]. Information from the Verkhovna Rada of Ukraine (2016). 1996. № 30. Revision from

09.30.2016.

Retrieved

from:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96v> [in Ukrainian]

5. *Pravova systema Ukrainy: istoriia, stan ta perspektyvy: u 5 t. T. 1: Metodolohichni ta istoryko-teoretychni problemy formuvannia i rozvytku pravovoi systemy Ukrainy The legal system of Ukraine: history, state and prospects (2008): 5 t. T. 1: [Methodological, historical and theoretical problems of the formation and development of the legal system of Ukraine]; per co. edit MV Zvika, O. V. Petryshina. Kharkiv: Right, 2008. 728 c. [in Ukrainian]*